

STUDIA GENERALIA 2011 IKÄ JA TERVEYS

17.3.2011 ELÄMÄN RAJALLA

KUOLEMISEN TAITO

Professori Risto Saarinen

"Kuolemisen taito", latinaksi *ars moriendi*, on vanha elämäntaiton tapa ja kirjallisuudenlaji. Tällä otsikolla varustettuja kirjoja on kirjoitettu keskiajalta aina meidän päivien saakka. Nykypäivänä käytetään enemmän nimekettä elämäntaito, mutta elämäntaidon kirjoissa on paljon samaa vanhan *ars moriendin* kanssa. Esimerkiksi nykypäivänä suosittu *downshifting*- eli hitaan elämän oppaat sisältävät monia samantapaisia aineksia kuin vanhat kuolemisen taidon kirjat, jotka usein laajenevat koko elämän hallinnan oppaiksi.

Kuolemisen taitoa käsittelevä kirjallisuus olettaa, että ihmisen on hyödyllistä ja tarpeellista pohtia kuolemaa paitsi yleiseltä teoreettiselta kannalta, tietona, myös oman elämänsä päättymisen kannalta, toiminnallisena taitona. Tällaisen omakohtaisen pohdinnan ja toiminnallisen taidon ei tarvitse olla filosofista taikka uskonnollista. Tärkeä osa kuolemisen taitoa on esimerkiksi taloudellinen suunnittelu: miten järjestän omaisuuteni liittyvät seikat niin, että perintöasiat saadaan hoidettua edullisesti ja sopuisasti. Samalla käytännöllisetkin asiat ja osaaminen voidaan asettaa palvelemaan hyvää elämää siitä näkökulmasta, että osaan itse kohtuullistaa ja rajata omaa elämääni sopivasti pitäen silmällä sitä, että kuolema joskus koittaa.

Omakohtauus on hyvin monen toiminnan ja taidon välttämätön ehto. Jo antiikin filosofi Aristoteles havaitsi sen tärkeän seikan, että omakohtauus liittyy toimintaan ja taitoihin (lat. *ars*) paljon kiinteämmin kuin teoreettiseen tietämiseen (lat. *scientia*). Kuolemasta voi hankkia varsinaista tieteellistä tietoa vaikkapa biologian taikka väestötieteen keinoin, mutta filosofit ja teologit ovat usein olleet kiinnostuneita kuolemasta minä-muodossa, ensimmäisen persoonan kokemuksellisenä rajana ja samalla toiminnallisen taidon kaltaisena omakohtaisena asenteena ja valmiutena. Siksi länsimainen ajattelun ja uskonnon perinne puhuu usein kuolemisen taidosta, *ars moriendi*.

Esityksessä luonnehditaan filosofian, teologian ja taiteen kuolemakäsityksiä keskustelemalla siitä, millä tavalla kuolema on näillä aloilla lopultakin minun kuolemani, minun ongelmani jolle minun itseni on annettava merkitys ja jonka suhteen minun on hankittava jonkinlaisia valmiuksia. Tämä merkityksenanto on ennen muuta toimintaa ja taitoa eikä varsinaisesti tieteellistä tietoa. Se voi olla luonteeltaan monenlaista, perinnön suunnittelua, muistelmien kirjoittamista, ihmissuhteista ja omasta jaksamisesta huolehtimista, mutta yhtä lailla myös uskonnollista, maailmankatsomuksellista, taiteellista tai muuten luovaa toimintaa. Sen yhtenä keskeisenä tavoitteena on joka tapauksessa yksinäisyyden torjunta ja toisten ihmisten kohtaaminen.

Sami Pihlström vertaa kirjassaan *Uskonto ja elämän merkitys* tällaista omakohtaista ja samalla vuorovaikutuksellista merkityksenantoa shakin pelaamiseen: vaikka on täysin mahdollista pelata shakkia aivan yksinkin, on sitä kuitenkin tarkoitus pelata muiden kanssa. Se, pelaanko shakkia muiden kanssa, kuitenkin viime kädessä riippuu minusta itsestäni. Samalla tavalla kuoleman edessä näkyy yhtäältä perimmäinen omakohtauus, mutta samalla kutsu yhteiseen pelaamiseen ja vuorovaikutukseen.

Kuoleman taidosta puhuvissa teksteissä olennaista on juuri minä-muoto, omakohtaisuus jota ei voi selittää vain yleispätevillä tieteellisillä teorioilla. Samalla kuolemistaidon teksteillä on kuitenkin tietty esimerkillisyys taikka esikuvallisuus: pohtimalla niitä henkilö voi soveltuvien osien myös tulla joihinkin tuloksiin omasta elämän ongelmastaan, kuolemastaan ja henkilökohtaisista merkityksistään, joiden ääressä hän saattaa myös pikemmin harjoittaa hiljaisuutta ja kuuntelemista kuin puhumista tai kirjoittamista. Esitys käyttää kolmenlaisia kulttuurituotteita esimerkkeinä nykypäivän *ars moriendista*:

Ensimmäiseksi käsitellään Suomen evankelis-luterilaisen kirkon *Virsi*kirjan kuolemaan liittyviä tekstejä. Niissä Raamatun ja klassisen maailmankirjallisuuden ainekset limittyvät monin eri tavoin.

Toiseksi keskustellaan suomalaisessa viihdejulkisuudessa uudelleen suosituiksi tulleista kansanomaisen *ars moriendin* tavoista, kuten ruumiiden esillepanosta ja kuuluisien miesten kuolemisprosessin yksityiskohtaisesta kuvaamisesta. Edellisestä esimerkkinä ovat rikostekniikkaan paneutuvat tv-sarjat, kuten CSI, jälkimmäisestä puolestaan iltapäivälehdistön laajat kuvaukset julkkisten viimeisistä päivistä ja hetkistä.

Kolmanneksi esitellään perinteisen *ars moriendi* –teeman esiintymistä suomalaisessa nykykirjallisuudessa. Keskeisenä esimerkkitekstinä on Riikka Pulkkinen romaani *Raja*.

Studia Generalia -tilaisuudet videoidaan. Niitä voi seurata internetissä sekä suorina lähetyksinä että tallenteina: www.helsinki.fi/video. Tilaisuuden jälkeen on mahdollista käydä blogi-keskustelua luentojen aiheista osoitteessa: <http://blogs.helsinki.fi/studiageneralia>. Yleisökeskusteluun voi osallistua lähettämällä tilaisuuden aikana kysymyksen tai kommentin tekstiviestinä numeroon 050-415 4892.

Syyskauden 2011 Studia Generalia -luentosarja AINEEN ARVOITUS alkaa torstaina 6.10.2011.

Luentosarjalla pohditaan muun muassa seuraavaa: Mikä onkaan Higgsin hiukkanen? Mikä erottaa elävän aineen elottomasta? Mitä käy maapallolle ja voiko kemia pelastaa sen? Onko koko todellisuutemme ainetta? Luentosarjan ohjelma julkaistaan Studia Generalia -verkkosivuilla (www.helsinki.fi/avoin/studiageneralia) heinäkuussa 2011. Luentosarjasta tiedotetaan lisäksi mm. Helsingin Sanomissa, Helsingin yliopiston sähköisessä tapahtumakalenterissa ja Ikäihmisten yliopiston opinto-oppaassa. Tervetuloa!

Studia Generalia -luentosarjat suunnittelee Helsingin yliopiston Studia Generalia -toiminnan tieteellinen ohjausryhmä ja toteuttaa Helsingin yliopiston Avoin yliopisto. Tilaisuuksien verkkovideoinnista huolehtii Helsingin yliopiston Tietotekniikkakeskus.

Lisätietoja:
Tieteellisen ohjausryhmän puheenjohtaja,
vararehtori Kimmo Kontula
p. (09) 191 24150
kimmo.kontula@helsinki.fi

Koulutussuunnittelija
Sanna Saari-Salomeri
p. (09) 191 28047
studiageneralia@avoin.helsinki.fi